

Pretraživanje literature

Konstrukcija svakog instrumenta i, još šire, svaki istraživački rad započinje temeljnim pretraživanjem literature. Postojeća građa pomaže nam da bolje sagledamo fenomen, odnosno konstrukt koji želimo da merimo, njegov odnos sa drugim konstruktima, kao i da utvrdimo postoje li već instrumenti koji služe merenju datog konstrukta. Ukoliko počnemo sa konstrukcijom stavki preskočivši ovu fazu rizikujemo da napravimo instrument koji „otkriva toplu vodu“ ili koji ne pokriva željeni konstrukt na adekvatan način.

1. Naučni časopisi i izdavačke politike

Pod naučnom literaturom podrazumevaju se različiti izvori, ali ćemo se ovde pre svega baviti naučnim člancima objavljenim u naučnim časopisima. Iako knjige mogu biti koristan izvor informacija, posebno za inicijalno upoznavanje sa određenom širom naučnom oblašću (kao što su npr. percepcija, psihometrija, socijalna psihologija..), posmatrano iz perspektive naučnog rada – članci imaju nekoliko bitnih prednosti:

- Po svom sadržaju, knjige se obično odnose na pregled radova u nekoj oblasti, pri čemu je fokus stavljen na dobijene nalaze, dok su metodologija i način obrade podataka uglavnom stavljeni u drugi plan ili se o njima ne izveštava. Naučni članci, sa druge strane, moraju dati detaljan opis svih aspekata istraživanja, uključujući i metod i način na koji su dobijeni rezultati, što omogućava kako direktne, tako i konceptualne replikacije;
- Proces objavljivanja knjige je dugotrajniji od procesa objavljivanja naučnog članka, te se čitanjem članaka približavamo aktuelnim nalazima u najvećoj mogućoj meri – dobijamo informacije o progresu nauke čim one postanu dostupne;
- Iako i knjige imaju recenzente, proces recenziranja u naučnim časopisima je rigorozniji, što garantuje ne samo visok kvalitet objavljenih radova, već i relativnu ujednačenost kvaliteta radova koji se u časopisima objavljuju.

Postoje dve izdavačke politike naučnih časopisa – tzv. otvoreni (eng. *open access*) i tzv. zatvoreni (eng. *non-open access*) pristup. Zatvoreni pristup podrazumeva pretplatu na naučne časopise tako da člancima mogu pristupiti samo pretplaćeni čitaoci ili čitaoci iz institucija koje su pretplaćene na date časopise. U otvorenom pristupu, čitaoci mogu pristupiti člancima potpuno besplatno, dok autori (često, ali ne uvek) snose troškove objavljivanja radova.

Izdavačka politika otvorenog pristupa novijeg je datuma i do sada je tek mali procenat izdavača i časopisa prešao na ovaj način izdavanja radova, ali pokret otvorene nauke dobija sve veći zamah tako da možemo očekivati da će u budućnosti sve veći broj časopisa preći na ovaj vid izdavanja. Ipak, kako je trenutno dominantni vid izdavanja zatvoreni sistem, u ovom poglavlju ćemo dati praktične savete za pretraživanje naučnih časopisa na koje su akademske institucije u Srbiji pretplaćene.

2. KoBSON

Kako istraživači zaposleni u različitim institucijama koji se bave istom ili različitim naučnim oblastima često imaju potrebu da koriste članke istih izdavača, naučne biblioteke u Srbiji pokrenule su inicijativu za formiranje jedinstvenog konzorcijuma, odnosno baze naučnih radova. Na ovaj način izbegnuto je dupliranje pretplata na neke časopise i omogućen pristup velikom broju naučnih časopisa istraživačima, ali i drugim zainteresovanim osobama iz cele Srbije. Ovaj konzorcijum čiji je finansijer Ministarstvo nauke Republike Srbije naziva se Konzorcijum biblioteka Srbije za objedinjenu nabavku (KoBSON) i može mu se pristupiti na adresi <http://kobson.nb.rs>.

Pristup KoBSON-u može se, dakle, ostvariti iz bilo koje institucije u Srbiji koja je članica Akademske mreže Srbije (AMRES). Dodatno, istraživači zaposleni u akademskim institucijama mogu dobiti lične naloge preko kojih mogu pristupiti KoBSON-u i „od kuće“, odnosno sa drugih računara, kako bi imali što lakši i neposredniji pristup relevantnoj akademskoj građi. Studenti nemaju mogućnost otvaranja ličnih naloga (osim studenata doktorskih studija), ali mogu pretraživati literaturu sa kompjutera na svojim fakultetima, u bibliotekama i studenstkim domovima.

Pored KoBSON-a, za pretragu naučne literature može se koristiti i GoogleScholar. Ovoj platformi se može slobodno pristupiti sa bilo koje lokacije, ali se često dešava da rezultati pretrage budu samo apstrakti radova, dok je za pristup celom članku potrebna pretplata. Ipak, studentima može biti korisno da pretraže literaturu i odaberu članke koje žele da skinu „od kuće“, kako bi vreme u akademskoj mreži efikasnije iskoristili za skidanje izabranih, relevantnih članaka. Takođe, ponekad je na GoogleScholar moguće pronaći i tzv. autorske verzije članka (eng. *author copy*) koje su sami autori besplatno postavili na internet uz odobrenje izdavača.

3. Vidovi pretrage

Možemo razlikovati dva osnovna vida pretrage – široki vid pretrage koji se obavlja prema ključnim istraživačkim terminima, odnosno ključnim rečima i uski, fokusirani vid pretrage kada tražimo konkretan članak u određenom časopisu. Široka faza pretrage obično prethodi uskoj fazi jer nam je na početku važno da prikupimo što veći broj članka na datu temu kako bismo izdvojili bitne informacije, dok nam je nakon boljeg upoznavanja sa temom bitnije da pronademo pojedinačna istraživanja koja su bila referencirana u člancima izdvojenim u prvoj fazi, a koja problemu pristupaju na specifičan način koji nam je relevantan.

3.1. Široka pretraga

U širokom vidu pretrage obično počinjemo od izdavača i agregatora koje na stranici KoBSON-a možemo pronaći u okviru menija **Servisi**, a zatim **Elektronski časopisi**. Na ovoj stranici izlistani su svi *izdavači* naučnih časopisa za koje preko KoBSON-a imamo pristup punim člancima, najčešće u .pdf formatu. Od izdavača koji su najrelevantniji za psihologe možemo izdvojiti American Psychological Association (skraćeni naziv na KoBSON-u PA), Science Direct (SD), Cambridge University Press (CU), Oxford Journals (OX), SAGE Publishing (SG), Springer/Kluwer (SP) i Wiley Online Library (WI). Na istoj stranici mogu se pronaći i *agregatori* koji obuhvataju časopise različitih izdavača, te se tako jedan isti časopis može pronaći i na stranici izdavača i na stranici agregatora, ali se mogu pronaći i časopisi izdavača koji nisu pokriveni prethodno navedenim spiskom izdavača. U tom slučaju, članci obično nisu dostupni za sklidanje odmah po objavljivanju već nakon izvesnog perioda zakašnjenja. Od agregatora, za psihologe su najrelevantniji EBSCO (EB), JSTOR (JS), DOAJ (OAJ) koji agregira časopise koji se objavljuju prema politici otvorenog izdavaštva i Scindeks koji objedinjuje naučne publikacije u Srbiji.

Nakon odlaska na stranicu odabranog izdavača ili agregatora, obično se prvo otvara stranica za pretragu. Iako obična pretraga (eng. *basic search*) može dati i neke korisne rezultate, mnogo je bolje koristiti opciju napredne pretrage (eng. *advanced search*) jer ona omogućava kombinovanje različitih kriterijuma pretrage kako bi se dobili što relevantniji rezultati. U početnim fazama pretrage, najbolje je krenuti od ključnih reči. Ukoliko nas, na primer, interesuje tema emocionalne inteligencije, ključni termin za pretragu biće *emotional intelligence*. Termine za pretragu neophodno je pisati na engleskom jeziku, s obzirom na to da se ogromna većina naučnih časopisa objavljuje upravo na ovom jeziku.

U okviru napredne pretrage, pored samog termina za pretragu potrebno je izabrati u okviru čega se baza pretražuje prema datom terminu. Različiti izdavači i agregatori imaju

donekle različite ponuđene opcije, ali oni najčešće uključuju naslov članka (title), ključne reči (keywords), apstrakt (abstract) i ceo tekst (full text). Pretraga termina „emotional intelligence“ u okviru naslova će kao rezultat dati samo one članke koji pominju emocionalnu inteligenciju u naslovu, odnosno članke za koje možemo pretpostaviti da im je ovo centralna tema izučavanja. Ovo može biti dobra strategija na samom početku pretrage, ali se može desiti da dobijemo tek mali broj istraživanja ili istraživanja relativno uskog opsega sadržaja.

Ukoliko pretražujemo „emotional intelligence“ u okviru ključnih reči članka ili njegovog apstrakta, dobićemo radove u kojima je emocionalna inteligencija jedan od najbitnijih konstrukata, odnosno gde je ovoj temi posvećena značajna pažnja. U ovom slučaju, broj rezultata po pravilu je veći od onog koji dobijamo ako pretražujemo samo unutar naslova, a dobijeni članci pokrivaju temu iz više različitih perspektiva.

Konačno, ukoliko termin za pretragu tražimo u celom tekstu dobićemo veoma veliki broj rezultata pretrage, jer će kao relevantni biti identifikovani svi radovi koji u bilo kom svom delu pominju emocionalnu inteligenciju (uključujući fusnote ili sporedne komentare). Ovakva pretraga nije naročito informativna jer je od velikog broja radova teško izdvojiti one koji su zaista relevantni za temu kojom se bavimo. Pretraživanje u okviru celog teksta članka je zapravo osnovna opcija pretrage (eng. *basic search*), te je jasno zašto je bolje koristiti naprednu pretragu.

U zavisnosti od konstrukta kojim se bavimo, često će se desiti da broj rezultata koje dobijamo čak i na osnovu pretrage po naslovu bude veoma veliki. U tom slučaju, potrebno je na neki način suziti pretragu, što se obično čini dodatnim specifikacijama pretrage uvođenjem dodatnih ključnih reči. Npr. možda nas posebno interesuju instrumenti kojima je do sada procenjivana emocionalna inteligencija, te kao dodatnu ključnu reč želimo da uvedemo „instrument“, „test“, „questionnaire“, „measurement“ itd. Naravno, i za drugu (i svaku narednu ključnu reč) potrebno je označiti u okviru čega želimo da ona bude pretraživana – u okviru naslova, ključnih reči, apstrakta ili nekog drugog kriterijuma.

Ono što je posebno važno jeste kakav logički odnos želimo da uspostavimo između svojih termina za pretragu. Ovome služe logički operatori AND, OR i NOT. Operator AND odgovara logičkom odnosu konjunkcije. Drugim rečima, ako pretražujemo „emotional intelligence“ AND „instrument“ kao rezultate ćemo dobiti samo članke koji sadrže i jedan i drugi termin za pretragu. Korišćenje operatora AND samim tim dovodi do smanjenja broja rezultata pretrage, odnosno služi sužavanju pretrage.

Sa druge strane, operator OR odgovara logičkom odnosu disjunkcije i kao rezultate daje sve članke koji sadrže bilo „emotional intelligence“ bilo „instrument“. Samim tim, korišćenje operatora OR povećava broj rezultata pretrage. On je posebno koristan ukoliko postoji više termina koji se koriste kao sinonimi. Tako, u prethodno navedenom primeru možemo pretraživati „emotional intelligence“ AND „instrument“ OR „test“ OR „questionnaire“ kako bismo dobili članke koji sadrže termin emocionalna inteligencija i jedan od termina – instrument, test, upitnik. Na taj način smo istovremeno ograničili rezultate pretrage, ali na takav način da nam ne promakne neka bitna studija koja nas interesuje.

Konačno, operator NOT odgovara logičkom odnosu negacije i isključuje iz pretrage sve rezultate koji sadrže termin kome ovaj operator prethodi. Ukoliko nas, na primer, zanimaju samo istraživanja na odrasloj populaciji, a u rezultatima pretrage dobijamo i studije rađene na deci, možemo pretraživati „emotional intelligence“ NOT „children“.

Još jedan aspekt napredne pretrage koji može biti od koristi jeste datum, odnosno godina objavljivanja članka. U početnim fazama pretrage obično nije neophodno postavljati bilo kakva ograničenja u ovom pogledu, ali nam u kasnijim fazama može biti od značaja da pretražujemo samo „svežiju“ literaturu, kako bismo saznali na koji način se savremena nauka bavi datim konstruktom. Takođe, ukoliko vidimo da se neki autor temeljno bavio određenom temom, možemo poželeti da pročitamo još neke njegove objavljene radove. U ovom slučaju, kao termin za pretragu možemo koristiti prezime autora i pretragu vršiti u okviru polja autor.

Dakle, korišćenje opcija napredne pretrage omogućava nam da proširimo ili suzimo polje pretrage, specifikujemo konkretne teme koje nas interesuju ili ne interesuju i na taj način dobijemo rezultate koji će nam biti najkorisniji za upoznavanje sa konstruktom.

Kriterijume pretrage je najčešće potrebno menjati i prilagođavati tokom pretrage i različitih faza upoznavanja sa konstruktom. Prvi kontakt sa konstruktom obično će početi veoma širokom i opštom pretragom koja će se postepeno sve više i više sužavati i usmeravati ka specifičnim aspektima izučavanja konstrukta. Za izbor termina za pretragu veoma korisne mogu biti ključne reči izdvojene u člancima koji su prvo identifikovani kao relevantni. Takođe, spisak referenci već identifikovanog članka može poslužiti kao odličan izvor za dodatnu, fokusiranu pretrage.

3.2. Fokusirana pretraga

Pod fokusiranom pretragom podrazumevamo situaciju kada tražimo tačno određeni članak za koji znamo naslov, autore, časopis u kom je objavljen, godinu objavljivanja itd. Do

fokusirane pretrage dolazimo najčešće tako što, čitajući članak na temu kojom se bavimo, naiđemo na referencu koja nam deluje interesantno i informativno i koju takođe želimo da pročitamo. U spisku referenci prema imenu autora i godini objavljivanja možemo pronaći punu referencu članka koji tražimo. S obzirom na to da su nam poznate sve relevantne bibliografske informacije o članku, preko KoBSON-a ga lako možemo pronaći i skinuti.

Pretragu započinjemo pronalaženjem časopisa u kom je članak objavljen. Na KoBSON-ovoj stranici **Pretraživanje časopisa**, u okviru **Servisa**, treba da ukucamo pun naziv časopisa. Kao rezultat dobićemo određene informacije o časopisu, od kojih je za ove potrebe najbitnija ta preko kog izdavača ili agregatora mu možemo pristupiti. Klikom na skraćeni naziv odlazimo na stranicu izdavača / agregatora gde je obično prva opcija koja nam se nudi pretraga unutar datog časopisa. Dakle, kao rezultati pretrage pojaviće se samo članci objavljeni u datom časopisu. (Uzgred, iako se to retko dešava, ukoliko postoji časopis koji se specifično bavi temom koja nas interesuje, pretraga unutar časopisa takođe može dati korisne rezultate u širokoj fazi pretrage.) S obzirom na to da su nam poznati i naslov članka i autori, lako možemo pronaći željeni članak unošenjem samo jednog od ta dva kriterijuma u polje za pretragu.